

รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่ม พระจิตอาสาศิลาณธรรม

The Model and The Process of Mental Healing for Patients with Dhamma by Gilandhamma Group of Volunteer Monks

พระเทพสุวรรณเมธี Phrathep Suwanmetee*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการการเยียวยาผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศิลาณธรรมเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมและคุณลักษณะพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศิลาณธรรม 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศิลาณธรรม 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศิลาณธรรม เป็นการวิจัยค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาหลักธรรมและรูปแบบการเยียวยาใจด้วยธรรมะ ทั้งจากคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และกระบวนการเยียวยาใจด้วยธรรมะจากแนวคิด ทฤษฎี หลักการพัฒนาดตนเองและกระบวนการทางจิตวิทยาตะวันตก ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นแบบสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้ก่อตั้งกลุ่มพระจิตอาสาศิลาณธรรม เพื่อศึกษาหลักธรรมและคุณลักษณะของพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ ส่วนที่สอง เป็นการสนทนากลุ่มผู้ก่อตั้งกลุ่มพระจิตอาสาศิลาณธรรม ประเด็นการสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ และสังเคราะห์ตามทฤษฎีจิตวิทยาและหลักธรรมตามพระพุทธศาสนา โดยกำหนดวัตถุประสงค์และคำถามวิจัย โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อเพิ่มความชัดเจนและสามารถนำไปสู่การวิจัยอย่างมีคุณค่า ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มพระจิตอาสาศิลาณธรรมต้องมีหลักธรรมประจำใจและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการเยียวยาผู้ป่วย รูปแบบและกระบวนการเยียวยาเน้นคุณภาพด้านจิตใจของผู้ป่วยก่อนโดยรูปแบบและกระบวนการที่มีประสิทธิผล องค์ความรู้ด้านสุขภาพจิตและร่างกายเป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งสองด้านในการเยียวยาผู้ป่วยเพื่อนำไปสร้างเครื่องมือประยุกต์ใช้ในองค์กรในการวางแผนเชิงกลยุทธ์ด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ด้านพัฒนาคุณภาพชีวิตของสถาบันทางสังคมแบบองค์รวมและยั่งยืน

คำสำคัญ: รูปแบบการเยียวยาจิตใจ กลุ่มพระจิตอาสาศิลาณธรรม

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆสนครปฐม

Abstract

This article entitled 'The Model and the Process of Mental Healing for Patients with Dhammas by Gilanadhamma Group of Volunteer Monks' is the qualitative research aiming at; 1) to seek the required Dhammas and manners of Gilanadhamma group of volunteer monks, 2) to study format and process of mental healing for patients with Dhammas by Gilanadhamma group of volunteer monks and 3) to analyze format and process of mental healing for patients with Dhammas by Gilanadhamma group of volunteer monks. seeks for principle and model of mental healing with Dhammas found in Buddhist texts and procedure of mental healing taken from Western principle, theory and of self-improvement and Psychology. The In-depth Interview was designed into 2 parts; 1) interviews of Gilanadhamma group of volunteer monks in order to find out the principle and required behavior of volunteer monks and 2) the group dialogue and discussion of several founders of Gilanadhamma Group of Volunteer Monks seeking analysis the necessary activities of mental healing and synthesis of Psychology theory and Buddhist teachings. The clear objectives of research questions of data gives available for better researches were included. The findings were that the Gilanadhamma monks must perform virtues and maintain desirable manners for healing the patients. The model and process of healing need the mental recovering of the patients before with the effective format and procedure. The gained knowledge of mental and physical health must be in balance while the patients are in healing process. Then it can bring the said knowledge to apply for implementation as tools of application for strategic plans of Sangha administration and Buddhism propagation in aspect of social development of life quality with holistic and sustainable improvement in any social institute.

Keywords: The Model of mental healing, Gilandhamma Group of volunteer monks.

บทนำ

ความเป็นจริงของชีวิต คือ ความเจ็บป่วย และความสูญเสีย ภาวะเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ไข้ต้องการเพียงการดูแลเยียวยาทางกายภาพที่ดีและเหมาะกับโรคเท่านั้น หากยังต้องการองค์ประกอบร่วมทั้งด้านจิตใจ สังคม และปัญญา เพื่อช่วยให้ผู้ป่วยอยู่ได้อย่างมีสุขภาวะที่ดี สมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เพราะถึงแม้ทางกายภาพอาจจะไม่สมบูรณ์ แต่ศักยภาพทางด้านจิตใจและปัญญา ยังสามารถพัฒนาได้ไปจนถึงขั้นสูงสุด ดังนั้นทั้งผู้ป่วยและผู้ดูแลเยียวยาต่างก็ต้องการความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติในการรับมือและเยียวยาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถวางใจได้ว่า “แม้กายจะป่วย แต่ใจไม่ป่วย” จวบจนกระทั่งสามารถสร้างเหตุปัจจัยอย่างเกื้อกูล ในการเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านที่สำคัญที่สุดของชีวิตอย่างงดงาม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดับความทุกข์ พุทธธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้กว่า 2,600 กว่าปี นี่ยังคงเป็นที่พึ่งของมนุษย์ แม้ยามปกติ และยามป่วยไข้ พระองค์ได้แสดงหลักธรรมที่ชื่อว่า อวาสิกธรรม ซึ่งมีข้อหนึ่งว่า “เมื่อคุณหัดสัจเจ็บไข้ พระภิกษุมิหน้าที่ไปให้สติ” พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นทุกอย่างของชีวิต เป็นแนวทาง เป็นคำตอบ ที่ช่วยให้ผู้คนพัฒนาชีวิต และพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงตามความเป็นจริง เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นประโยชน์ต่อผู้คน สังคม ประเทศชาติ ทั้งด้านการป้องกัน แก้ไขปัญหา และการพัฒนา ตามหลักวิชาการปริกษาทางพุทธจิตวิทยา อันเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวม เป็นการดูแลร่วมกับการรักษาทางการแพทย์ โดยการเข้าไปดูแลเยียวยาจิตใจผู้ป่วยและญาติมิตร มีทั้งแบบข้างเตียง และการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้คำปรึกษา สร้างขวัญและกำลังใจ แนะนำการวางท่าทีต่อความเจ็บไข้ และชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักธรรม

สมัยพุทธกาล คหบดีสูงวัยท่านหนึ่งชื่อนกุลปิตา (นกุลปิตา คือ อุบาสกที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นผู้กล่าวถ้อยคำที่ทำให้เกิดความคุ้นเคย) เป็นผู้ถูกโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนอยู่เสมอและได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก ทำให้ท่านเกิดความรู้สึกลึกซึ้งทุกข์ใจและรำคาญใจเป็นอย่างยิ่ง ครั้นได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงได้กราบทูลขอพรจากพระองค์ ถึงวิธีการแก้ไขเยียวยารักษาโรคที่เป็นประจำอยู่ นี้ ซึ่งทำให้ร่างกายกระสับกระส่าย ต้องทนทุกขเวทนาเป็นอย่างยิ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสแก่นกุลปิตา ฟังตั้งใจไว้อยู่เสมอว่า ถึงแม้ว่ากายกระสับกระส่ายอยู่ก็ตาม แต่จิตจักไม่กระสับกระส่ายตามไปด้วย ครั้นคหบดีผู้สูงวัยท่านนั้นได้ฟังอมตธรรมนั้นแล้วก็เกิดความยินดี มีอินทรีย์ผ่องใส และลีลาบริสุทธ์ผ่องขึ้นทันที (ส.ช.(ไทย) 17/1/1-3)

ความเศร้าโศกเป็นทุกข์ ซึ่งมาจากการพลัดพรากสิ่งอันเป็นที่รักและสังขาร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าความเศร้าโศก รำไร เป็นต้นนี้ มีเหตุมาจากอวิชชาและตัณหา มีอาสวะทั้ง 4 เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา และเกิดวงจรปฏิภนอุปบาทเรื่อยไป หรืออาจแสดงเหตุของความเศร้าโศกโดยนัย

อื่น ๆ ได้แก่ ตัณหาประกอบด้วยความเพติดเพลินและความกำหนด ซึ่งเกิดขึ้นที่ปิยรูปสาตรูปเป็นเหตุของทุกข์ อีกนัยหนึ่งว่าอาฆาตวัตถุเป็นเหตุใกล้ำให้เกิดโทสมูลจิต หรืออนิฏฐารมณ์ซึ่งเป็นผลในปวัตติกาลของอกุศลกรรมทั้งหลายเป็นเหตุของโทมนัสเวทนา

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ได้อธิบายอาการเจ็บป่วยในทันที แต่ให้ผู้ป่วยแยกสภาวะที่เป็นอาการเจ็บป่วยที่เป็นรูปธรรมและจิตที่รับรู้อาการป่วยอันเป็นนามธรรม เมื่อเข้าใจดีแล้ว จิตที่ผู้ก้มดทูลทูลจากความทุกข์กายก็คลายจากความทุกข์นั้น อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ในครั้งพุทธกาลจำนวนมาก ที่ผู้ประสบความทุกข์ได้รับธรรมะของพระองค์เป็นยาบรรเทาทุกข์ และสร้างปัญญาญาณอันประเสริฐแก่ตน ดังนั้น แนวทางในการเยียวยาจิตใจให้มีความสำคัญในการพัฒนาปัญญาหรือสัมมาทิฐิ ตั้งแต่ระดับโลกียสัมมาทิฐิ การไขข้อข้องใจและให้ข้อมูลที่ถูกต้องก็อาจเป็นผลดีทั้งในทางกาย จิตใจ และปัญญา

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสาวกมีบทบาทหรือหน้าที่สงเคราะห์สรรพสัตว์ ทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เพื่อเจริญรอยตามพระศาสดา ไม่เพียงแต่อธิบายสาวกที่ทำประโยชน์ตนจนสำเร็จแล้วเท่านั้น จึงจะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ แม้แต่สาวกที่ยังไม่สิ้นกิเลสก็สามารถบำเพ็ญประโยชน์เพื่อเกื้อกูลผู้อื่นได้ โดยศึกษา ปฏิบัติ พัฒนา ชัดเกลียดตนเองไปพร้อม ๆ กับการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือช่วยเหลือผู้อื่น จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่ายได้อย่างสมบูรณ์ เป็นดังโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านจิตใจและทักษะ ความรู้ โดยไม่จำเป็นต้องรอให้มีความพร้อมทุกด้านอย่างสมบูรณ์ก่อนจึงค่อยช่วยเหลือผู้อื่น

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้นได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนรวมทั้งสังคมและการปฏิบัติรูปด้านการศาสนา

มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย ได้พยายามผูกโยงกับแนวคิดหลักปฏิบัติที่สำคัญ ๆ เพื่อให้เป็นกลไกและเงื่อนไขที่จะช่วยขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาให้เกิดผล พร้อมนำไปสู่การจัดวาง **“อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา”** กับการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างเหมาะสม ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา เป็นภารกิจหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนางานคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพและก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของชาติ 20 ปี คณะสงฆ์จึงได้จัดตั้งองค์กรเพื่อการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา และตั้งคณะกรรมการทำแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา 2560-2564 เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ คือ **“พุทธศาสน์มั่นคง ดำรงศีลธรรม นำสังคมสู่สันติสุขอย่างยั่งยืน”** ภายใต้ภาระงานทั้ง 6 ด้าน + 1 คือ 1) **ด้านการปกครอง** การบริหารจัดการองค์กรอย่างมี

ประสิทธิภาพและประสิทธิผล 2) **ด้านศาสนศึกษา** การจัดและการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม 3) **ด้านการเผยแผ่** การสื่อพุทธธรรมสู่สังคมให้เกิดสันติสุข 4) **ด้านศึกษาสงเคราะห์** สนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์แก่คนไร้ที่พึ่ง 5) **ด้านสาธารณูปการ** การบริหารจัดการศาสนสมบัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 6) **ด้านสาธารณสงเคราะห์** การอนุเคราะห์และสงเคราะห์ประโยชน์ส่วนรวม และ + 1 คือ **ด้านพัฒนาพุทธมณฑล** การพัฒนาพุทธมณฑลสู่ศูนย์กลางการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา อันเป็นการขับเคลื่อนสู่พระพุทธศาสนา 4.0 ซึ่งโครงการศานิกานธรรมก็เป็นหนึ่งในโครงการหลัก อันจะเป็นการตอบโจทย์ของสังคมในการช่วยเหลือประชาชนของพระสงฆ์

กลุ่มพระจิตอาสาศานิกานธรรม มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้สามารถยอมรับและกล้าเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริง 2) เพื่อเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้มีแนวทางแก้ไขความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพ 3) เพื่อสร้างและพัฒนาบุคลากรที่สามารถเยียวยาผู้ป่วย และญาติมิตรให้สามารถยอมรับและกล้าเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริง 4) เพื่อสร้างและพัฒนาบุคลากรที่สามารถเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้มีแนวทางเผชิญกับความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพ 5) เพื่อถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการและพัฒนาศีลธรรมแก่บุคคลทั่วไป มีเป้าหมาย คือ ผลิตบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีความรู้ความสามารถในการเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรแบบองค์รวมเชิงพุทธ การจัดการกิจกรรมกลุ่ม และการอบรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ ภายในกรอบองค์ความรู้ของกลุ่มและเป็นองค์ริสระ ทำหน้าที่เสมือนหน่วยวิทยบริการเพื่อเป็นเวทีสำหรับการสร้างผลงาน การทำงานวิจัยและการบริการวิชาการแก่สังคม

กลุ่มพระจิตอาสาศานิกานธรรม มีภารกิจ 2 ด้าน คือ

1. ภารกิจภายในองค์กร คือ

1.1) การบริหารองค์กร พัฒนาองค์กรให้มีศักยภาพที่เข้มแข็ง เป็นอิสระอย่างยั่งยืน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารงานตามความสามารถด้วยความสมัครใจ

1.2) การสร้างและพัฒนาบุคลากร ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่สามารถเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้สามารถยอมรับและกล้าเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริงมีแนวทางแก้ไขความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพและมีความรู้ความสามารถด้านการเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรแบบองค์รวมเชิงพุทธ การจัดการกิจกรรมกลุ่มและการจัดการอบรม

2. ภารกิจภายนอกองค์กร คือ

2.1) งานด้านคลินิก : การดูแลผู้ป่วยข้างเตียง การจัดการกิจกรรมกลุ่มแก่ผู้ป่วยและญาติมิตร การเยียวยาผู้ป่วยเฉพาะรายอย่างต่อเนื่อง เยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้สามารถยอมรับและกล้าเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริง ตลอดจนมีแนวทางแก้ไขความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพ

2.2) งานด้านการอบรม : หลักสูตรระยะสั้น หลักสูตรระยะยาวและหลักสูตรเฉพาะคราว

พระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งอันประเสริฐสูงสุดซึ่งมีส่วนสำคัญในการเป็นที่พึ่งดูแลจิตใจและจิตวิญญาณของผู้คนที่ประสบความทุกข์ อย่างที่นางกิสาโคตมีผู้สูญเสียลูก เกิดความทุกข์คร่ำครวญพร่ำร้องอันไร้วิญญาณของลูกไปหาหมอเพื่อรักษาให้ฟื้นคืนชีพ ไม่มีหมอกคนใดที่ช่วยให้ลูกฟื้นได้และไม่สามารถช่วยให้นางกิสาโคตมีหายจากทุกข์ได้ จนได้พบพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงโปรดนางกิสาโคตมี จนได้สติกลับคืนมา นำลูกน้อยที่ตายแล้วไปทิ้ง ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น เริ่มต้นชีวิตใหม่ในทางธรรม จนบรรลุนิพพานอันเป็นบรมสุขในทางพระพุทธศาสนา

การดูแลผู้ป่วยและญาติที่เผชิญกับความทุกข์ด้วย ภาวนา 4 อย่าง คือ กายภาวนา ด้านร่างกาย ศีลภาวนา ด้านพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อม จิตภาวนา ด้านจิตใจ และปัญญาภาวนา ด้านจิตวิญญาณ ซึ่งมีหลักธรรมอริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค จะเป็นเครื่องนำพาผู้มีความทุกข์ให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงจนถึงการยอมรับและสามารถเผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เปิดการเรียนการสอนสาขาวิชาชีวิตและความตาย เพื่อผลิตบัณฑิตทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ให้มีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับชีวิต ความเจ็บป่วย การพลัดพราก ตลอดจนการใส่ใจดูแลผู้ป่วยและญาติในคราวเผชิญความทุกข์ พร้อมลงฝึกปฏิบัติงานดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมเชิงพุทธในโรงพยาบาลต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือ ดูแล ให้กำลังใจ พร้อมยื่นอยู่เคียงข้าง ผู้ทุกข์ไม่ให้โดดเดี่ยวจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

กลุ่มอาสาสมัครธรรม ได้เกิดขึ้นหลังจากได้ศึกษาสาขาวิชาชีวิตและความตาย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และได้เป็นอาสาสมัครเยี่ยมไข้ให้กำลังใจผู้ป่วยและญาติในโรงพยาบาลต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 จนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของผู้ป่วย ผู้ป่วยได้รับการรักษาทางด้านร่างกายจากบุคลากรทางการแพทย์ และได้รับการดูแลจิตใจและจิตวิญญาณจากพระภิกษุที่เป็นอาสาสมัคร ให้มีกำลังใจในการดำรงอยู่ในการรักษาตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ป่วยระยะสุดท้าย ที่การดูแลรักษาทางร่างกายเป็นแบบประคับประคองแล้ว การดูแลจิตใจจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก พระภิกษุจิตอาสาได้เข้าไปมีส่วนช่วยในการดูแลจิตใจระยะสุดท้าย เป็นอย่างดียิ่ง ให้วาระสุดท้ายของชีวิตหนึ่งเป็นวาระสุดท้ายที่งดงาม พร้อมทั้งเกื้อกูลญาติผู้ดูแลให้กำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไปอย่างเข้มแข็ง

ในส่วนของญาติผู้ป่วย พระภิกษุจิตอาสาได้ทำกิจกรรมภาวนาแต่ผู้สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก สำหรับญาติผู้สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ที่มีเรื่องติดค้างใจ ทำใจไม่ได้ และเศร้าโศกเสียใจถึงญาติผู้สูญเสีย โดยนำเข้าสู่กิจกรรมเชิงพุทธ โดยมีกระบวนการเยียวยาจิตใจเชิงพระพุทธศาสนา เรื่องการเข้าใจชีวิต การสูญเสีย การทำบุญ ภพภูมิ หลักกรรม การทำบุญอุทิศ การเริ่มชีวิตใหม่เพื่อคนที่ยังอยู่ด้วยหลักการให้คำปรึกษาเชิงพุทธ ซึ่งทำให้ผู้สูญเสียมีความเข้าใจชีวิต ยอมรับ และดำรงชีวิตอยู่ได้

ด้วยความรักตนเองและบุคคลรอบข้างมากขึ้น และได้จัดกิจกรรมนี้ให้กับทางโรงพยาบาลชั้นนำของประเทศหลายครั้ง

ในส่วนของพยาบาล ได้ทำกิจกรรมอบรมพยาบาลวิชาชีพ นักศึกษาพยาบาล นักศึกษาแพทย์ และบุคคลทั่วไป ให้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและการดูแลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและประคับประคอง โดยจัดเป็นกิจกรรมกลุ่มย่อย มีกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการให้คำปรึกษาเชิงพุทธ จนถึงเข้าไปเยียวยาจิตใจแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้เข้าร่วมอบรมสามารถนำหลักธรรมและวิธีการไปใช้ดำเนินชีวิตและดูแลผู้คนได้เป็นอย่างดี

ในส่วนของการอบรม พระกลุ่มจิตอาสาได้ทำกิจกรรมอบรมถวายความรู้ให้กับพระภิกษุและอบรมคฤหัสถ์ ให้มีความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมเชิงพุทธ และการให้คำปรึกษาเชิงพุทธ เพื่อช่วยนำพาผู้คนที่กำลังทุกข์ใจให้คลายจากความทุกข์มีทางออกสำหรับชีวิต ซึ่งพระสงฆ์ที่ได้รับการอบรมถือว่าเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาในการช่วยประกาศพระศาสนาและนำพาผู้คนให้พ้นจากทุกข์และได้เรียนรู้ชีวิตจริงจากความเจ็บป่วยไปด้วยกัน

ในส่วนของการเผยแพร่ธรรมะ ได้จัดรายการวิทยุ “คิลานะ ธรรมะเพื่อชีวิต” โดยการนำประสบการณ์การเยี่ยมไข้ แง่มุมของชีวิตที่เป็นประโยชน์มาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟังทางรายการวิทยุ เพื่อให้ผู้ฟังที่กำลังเผชิญในเหตุการณ์คล้าย ๆ กันได้เรียนรู้ และได้เปิดโอกาสให้สอบถามพูดคุยในรายการหรือปรึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย

การได้รับการดูแลใส่ใจในยามสุดท้ายของชีวิต ถือว่าเป็นของขวัญชิ้นที่ล้ำค่าที่สุดที่บุคคลหนึ่งเกิดมาบนโลกใบนี้ ได้เลี้ยงตนเอง เลี้ยงดูครอบครัว เต็มกำลังสามารถในยามที่เข้มแข็ง ในยามที่ร่างกายอ่อนแอลง ควรได้รับการใส่ใจดูแลและยกย่องเป็นอย่างดีให้สมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และในช่วงระยะท้ายของชีวิตถือว่าเป็นช่วงที่สำคัญที่จะพัฒนาจิตใจให้เป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวง ไม่ยึดติดในวัตถุทั้งหลาย ถือว่าร่างกายได้มอบโอกาสแห่งการเรียนรู้ชีวิตอย่างสุดท้ายว่า แม้ร่างกายก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้ เหลือแต่ใจเพียงเท่านั้นที่จะต้องพัฒนาให้เป็นอิสระจากร่างกายตลอดเวลา ความจริงอย่างนี้เป็นความจริงสูงสุดที่ต้องเผชิญ หากมีความเข้าใจในความจริงนี้ก็ป็นวาระสุดท้ายที่งดงาม หากไม่เข้าใจความจริงนี้ก็ป็นวาระสุดท้ายที่มีทุกข์เช่นเดิม สิ่งเหล่านี้ผู้ป่วยหรือญาติเองอาจไม่พิจารณาได้ ถองแท้ เนื่องจากอยู่ในภาวะรุมเร้าด้วยการจัดการหลายอย่างทั้งปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ความสัมพันธ์ หรือความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น ต้องอาศัยกัลยาณมิตรผู้มีความรักคอยช่วยเหลือดูแล

จากเหตุผลที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงตระหนักในความสำคัญในแสวงหารูปแบบและกระบวนการการเยียวยาผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศิกขานธรรม โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และทฤษฎีทางจิตวิทยา ให้เกิดผลดีต่อการบรรเทาความทุกข์และการพัฒนาชีวิต ทั้งในด้านจิตใจและปัญญา และวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการการเยียวยาผู้ป่วยด้วยธรรมะ เพื่อให้เกิดผลดีต่อผู้ป่วย

และญาติ อีกแนวทางหนึ่ง ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์กระบวนการเยียวยาใจด้วยธรรมะเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ ความเข้าใจและเกิดทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยผสมผสานองค์ความรู้แบบบูรณาการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากความทุกข์ ความพลัดพรากอันเป็นสถานการณ์จริง สู่โลกแห่งความเป็นจริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักธรรมและคุณลักษณะพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศานิกานุธรรม
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศานิกานุธรรม
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศานิกานุธรรม

ปัญหาที่ต้องการทราบ

1. พระจิตอาสาศานิกานุธรรมใช้หลักธรรมและมีคุณลักษณะของพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะอย่างไร
2. พระจิตอาสาศานิกานุธรรมมีรูปแบบการเยียวยาใจในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะอย่างไร
3. พระจิตอาสาศานิกานุธรรมใช้กระบวนการเยียวยาใจในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะอย่างไร

ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยงานวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการการเยียวยาผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศานิกานุธรรมนี้ค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาหลักธรรมและรูปแบบการเยียวยาใจด้วยธรรมะ ทั้งจากคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และกระบวนการเยียวยาใจด้วยธรรมะจากแนวคิด ทฤษฎี หลักการพัฒนาดตนเอง และกระบวนการทางจิตวิทยาตะวันตก ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนแรกเป็นแบบสัมภาษณ์พระสงฆ์กลุ่มผู้ก่อตั้งกลุ่มพระจิตอาสาศานิกานุธรรม เพื่อศึกษาหลักธรรมและคุณลักษณะของพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ ส่วนที่ 2 เป็นการสนทนากลุ่มผู้ก่อตั้งกลุ่มพระจิตอาสาศานิกานุธรรม ประเด็นการสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ และสังเคราะห์ตามทฤษฎีจิตวิทยาและหลักธรรมตามพระพุทธศาสนา โดยกำหนดวัตถุประสงค์และคำถามวิจัย โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อเพิ่มความชัดเจนและสามารถนำไปสู่การวิจัยอย่างมีคุณค่าโดยมีขอบเขตดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เอกสารงานวิจัยนี้จะศึกษาเนื้อหาในคัมภีร์พระศาสนาฝ่ายเถรวาท โดยจะศึกษาพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ฉบับบาลี อรรถกถา และฎีกา ที่แปลเป็นภาษาไทย รวมทั้งข้อมูลหนังสือ บทความ และงานเขียนเชิงวิชาการ เพื่อศึกษาหลักธรรมและรูปแบบการเยียวยาใจตามแนวพระพุทธศาสนาและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาประมวล เพื่อกำหนดนิยามเป็นขอบเขตเนื้อหาและเป็นโครงสร้างของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรผู้ให้ข้อมูลเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ช่วงการวิจัย คือ

การวิจัยในช่วงแรก เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์ผู้ก่อตั้งกลุ่มพระจิตอาสาศิกิลาณธรรมจำนวน 10 รูป เพื่อศึกษาหลักธรรมและคุณลักษณะของพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ

การวิจัยในช่วงสอง เป็นการสนทนากลุ่มพระสงฆ์ผู้ก่อตั้งกลุ่มพระจิตอาสาศิกิลาณธรรมจำนวน 10 รูป เพื่อศึกษารูปแบบและกิจกรรมเยียวยาใจของพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ได้เตรียมความพร้อมทุกอย่างทุกขั้นตอนเพื่อจะได้เรียนรู้ในรายละเอียดทุกขั้นตอน และจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาเพิ่มเติมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อให้เข้าใจวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถวิเคราะห์และสร้างข้อสรุป ผู้วิจัยได้ปฏิบัติดังต่อไปนี้

แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

1. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ค้นคว้าหลักธรรม หลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารข้อความทางวิชาการ วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ค้นหาจากเอกสาร ตำราของผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และศึกษาจากงานวิจัยเชิงคุณภาพหลายฉบับ

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวล เพื่อกำหนดนิยามเป็นขอบเขตเนื้อหาและเป็นโครงสร้างของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

3. สร้างแนวคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมและคุณลักษณะในการทำงานจิตอาสา โดยแนวทางในการสร้างเครื่องมือการวิจัยผ่านการตรวจคัดกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แนวคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ชื่อ (ฉายา)/สกุล เพศ อายุ ตำแหน่ง สังกัด ระดับการศึกษาและระยะเวลาในการทำงานจิตอาสา

ส่วนที่ 2 แนวคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมในการทำงานจิตอาสาและคุณลักษณะในการทำงาน เป็นพระจิตอาสา

4. จัดทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึง ผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล

แบบสนทนากลุ่มที่ใช้ในการวิจัย

1. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้ติดต่อผู้ให้ข้อมูล แบบสนทนากลุ่มพระภิกษุผู้มีประสบการณ์ ที่มีเนื้อหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ว่าด้วยหลักการและรูปแบบเหยี่ยวาจิตใจผู้ป่วย กระบวนการวิธีการเหยี่ยวาจิตใจ

2. เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ออกแบบข้อคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม โดยศึกษารูปแบบและขั้นตอนการตั้งประเด็นหัวข้อการสนทนากลุ่ม นำแบบการสนทนากลุ่มที่สร้างเสร็จทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทางด้าน พุทธจิตวิทยาและจิตวิทยาตะวันตก รวม 5 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และสำนวนภาษาให้ตรงตามเนื้อหาของกรวิจัยเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างและได้ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้งานจริง และเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดและลุ่มลึกตามประเด็น โดยนำประเด็นคำถามแบบสนทนากลุ่มไปปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จากนั้น นำมาปรับปรุงแก้ไข แล้วได้นำส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญตรวจอีก 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบคุณภาพต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การทำวิจัยนี้ เป็นวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งต้องขอสัมภาษณ์เป็นการส่วนบุคคลจึงต้องมีขั้นตอนการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้ ผู้วิจัยได้ติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ก่อตั้งกลุ่มพระจิตอาสาศีลานธรรม จำนวน 10 รูป เพื่อศึกษาหลักธรรมและคุณสมบัติที่ใช้ในการทำงานจิตอาสา และศึกษากระบวนการเหยี่ยวาจิตใจด้วยธรรมะของพระอาสาศีลานธรรม

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี คือ 1) ข้อมูลปฐมภูมิโดยการทบทวนหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ รวมทั้งทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจิตอาสาตลอดจนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 รูป หลังจากนั้น

ผู้วิจัยก็ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ที่สัมภาษณ์มาทั้งหมด ก่อนจะนำผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ภายหลังจากที่ผู้ให้ข้อมูลยินยอมเข้าร่วมวิจัย โดยผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ผู้วิจัยใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ (สุภาวงศ์ จันทวานิช, ม.ป.ป. : 34)

การสัมภาษณ์ ใช้ประเภทการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) โดยผู้วิจัยจะพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การถามซ้ำ การให้ยกตัวอย่างโดยอาศัยแนวคำถามที่สร้างขึ้น และใช้คำถามย่อยเพื่อเจาะลึกข้อมูลให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าประสบการณ์ของตนอย่างลึกซึ้ง และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งนี้ระยะเวลาในการให้สัมภาษณ์ขึ้นอยู่กับผู้ให้ข้อมูล

หลังจากรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ได้ข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ แล้ว ทำหนังสือเชิญสมาชิกผู้ก่อตั้งกลุ่มพระอาสาศาคิลานธรรมมาสนทนากลุ่ม Focus group จำนวน 7 รูป สังเคราะห์กระบวนการเยียวยาใจด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศาคิลานธรรม

บันทึกภาคสนาม นอกจากนักวิจัยต้องเป็นนักสัมภาษณ์ที่ดีแล้ว ยังต้องเป็นนักสังเกต เพื่อดูและฟังสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ที่ศึกษา เก็บเป็นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะต้องจดบันทึกสรุปสั้น ๆ เฉพาะประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นทันทีเมื่อออกมาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และบันทึกการสื่อสารที่ได้จากการสังเกต เช่น การแสดงกิริยาท่าทาง สีหน้า ลักษณะคำพูด หรือน้ำเสียงของผู้ให้ข้อมูลตามความเป็นจริงโดยไม่ตีความ นอกจากนั้นยังต้องบันทึกเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้วิจัยขณะที่เก็บรวบรวมข้อมูล

บันทึกเทป ผู้วิจัยได้ขออนุญาตทำการบันทึกเทปเสียงสนทนาคำถามในการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลทุกราย เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยก่อนการบันทึกเทป เมื่อได้รับความยินยอมแล้ว จึงทำการบันทึกโดยชี้แจงว่า เทปดังกล่าวจะมีการทำลายเมื่อสิ้นสุดการเก็บข้อมูล

มีการถอดข้อความจากเทป เพื่อบันทึกให้เป็นระเบียบทุกวันหลังการสัมภาษณ์ โดยถอดข้อความเป็นคำต่อคำ ประโยคต่อประโยค เพื่อบันทึกเหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นขณะสัมภาษณ์ ตรวจสอบข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจนครบถ้วน พร้อมทั้งคำถามเพิ่มเติมเพื่อนำไปสัมภาษณ์ครั้งต่อไป และเพื่อเป็นแนวทางจัดเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งต่อ ๆ ไป

การยุติการเก็บข้อมูล เป็นช่วงที่ผู้วิจัยถอนตัวจากสนามการศึกษา (leaves the field) เมื่อพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้มีความละเอียดลุ่มลึก ครอบคลุมประเด็นปัญหาการวิจัยแล้ว ก็สามารถยุติการเก็บข้อมูล สิ่งที่พึงระวัง คือ ข้อมูลที่ได้อาจมีปริมาณมากแต่ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ ตอบต่อปัญหาวิจัยได้ทั้งหมด ผู้วิจัยจึงต้องตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนว่าเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และมีประโยชน์ต่อการตอบปัญหาการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้ขั้นตอนการจัดการและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของรอสแมนและรอลลิส (Rossman, G. B. & Rallis, S. F. 1998) โดยมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) รวบรวมข้อมูลและจัดระเบียบข้อมูล โดยการบันทึกคำสัมภาษณ์ วันและสถานที่สัมภาษณ์ไว้เป็นข้อมูล

2) สร้างกระบวนการความคิดต่อข้อมูลที่ได้รับมา โดยการถอดเทป สัมภาษณ์ ทบทวนหลาย ๆ ครั้ง จนชัดเจนในเนื้อหา

3) การนำข้อมูลส่วนย่อยมาจัดหมวดหมู่ใหม่ นำข้อมูลที่ถอดเทปอย่างละเอียดมาสรุปคำพูดแล้วจัดเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์

4) ตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลอย่างละเอียด โดยการนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบทบทวนให้ครอบคลุมเนื้อหา

5) การเขียนรายงาน โดยอาศัยข้อมูลการให้สัมภาษณ์เป็นหลักพร้อมกับอ้างอิงหลักพุทธธรรม ทฤษฎี งานวิจัยและบทความที่เชื่อถือได้มาสนับสนุน

ผู้วิจัย ได้นำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ มาสังเคราะห์เป็นรูปแบบและกระบวนการเยียวยาทางที่สอดคล้องกันได้มาสรุปเป็น “รูปแบบและกระบวนการการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศานิกานุธรรม” เพื่อนำไปสู่ส่วนงานพัฒนาศักยภาพและกิจกรรมเยียวยาใจด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศานิกานุธรรม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ คือ

1) หลักปฏิบัติการเยียวยาใจผู้ป่วยตามหลักพระพุทธศาสนา สรุปความได้ว่า ตามหลักธรรมการเยียวยาจิตใจทางพระพุทธศาสนา “ศานิกานุธรรม” ว่าด้วยคนไข้และบุคคลผู้เปรียบด้วยคนไข้ ภิภุฆุทั้งหลาย คนไข้ 3 จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก คนไข้ 3 จำพวกไหนบ้าง คือ

1. คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะหรือไม่ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะก็ตาม ได้ยาที่เป็นสัปปายะ หรือไม่ได้ยาที่เป็นสัปปายะก็ตาม และได้คนพยาบาลที่เหมาะสม หรือไม่ได้คนพยาบาลที่เหมาะสมก็ตาม ย่อมไม่หายจากอาพาธนั้นได้เลย

2. คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะ หรือไม่ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะก็ตาม ได้ยาที่เป็นสัปปายะ หรือไม่ได้ยาที่เป็นสัปปายะก็ตาม และได้คนพยาบาลที่เหมาะสม หรือไม่ได้คนพยาบาลที่เหมาะสมก็ตาม ย่อมหายจากอาพาธนั้นได้

3. คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โทษนะที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ ย่อม

ไม่หาย ได้ยาที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย้อมไม่หาย และได้คนพยาบาลที่เหมาะสม จึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย้อมไม่หาย

บรรดาคนไข้ 3 จำพวกนั้น คนไข้ใดได้โภชนะที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ ย้อมไม่หาย ได้ยาที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย้อมไม่หาย และได้คนพยาบาลที่เหมาะสมจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย้อมไม่หาย เพราะอาศัยคนไข้ที่แล เราจึงอนุญาตอาหารสำหรับภิกษุ ไข้ อนุญาตยาสำหรับภิกษุไข้ และอนุญาตคนพยาบาลสำหรับภิกษุไข้ ก็เพราะอาศัยคนไข้ที่ คนไข้แม่ อื่น ๆ ก็ควรได้รับการพยาบาลด้วย

คนไข้ 3 จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลกจันใด บุคคลที่เปรียบได้กับคนไข้ 3 จำพวกนี้ ก็จันนั้น เหมือนกันแลมีปรากฏอยู่ในโลก บุคคลที่เปรียบได้กับคนไข้ 3 จำพวกไหนบ้าง คือ

1. บุคคลบางคนในโลกนี้ ได้เห็นตลาคตหรือไม่ได้เห็นตลาคตก็ตาม ได้ฟังธรรมวินัยที่ ตลาคตประกาศไว้หรือไม่ได้ฟังธรรมวินัยที่ตลาคตประกาศไว้ก็ตาม ย่อมไม่หยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่ กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย

2. บุคคลบางคนในโลกนี้ ได้เห็นตลาคตหรือไม่ได้เห็นตลาคตก็ตาม ได้ฟังธรรมวินัยที่ ตลาคตประกาศไว้หรือไม่ได้ฟังธรรมวินัยที่ตลาคตประกาศไว้ก็ตาม ย่อมหยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่ กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย

3. บุคคลบางคนในโลกนี้ ได้เห็นตลาคตจึงหยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่กำหนดในกุศลธรรม ทั้งหมด เมื่อไม่ได้เห็นย้อมไม่หยั่งลง ได้ฟังธรรมวินัยที่ตลาคตประกาศไว้จึงหยั่งสู่ความเห็นชอบ ที่กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อไม่ได้ฟังย้อมไม่หยั่งลง บรรดาบุคคล 3 จำพวกนั้น บุคคลใดได้เห็น ตลาคตจึงหยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อไม่ได้เห็นย้อมไม่หยั่งลง ได้ฟัง ธรรมวินัยที่ตลาคตประกาศไว้จึงหยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อไม่ได้ฟัง ย้อมไม่หยั่งลง เพราะอาศัยบุคคลนี้แล เราจึงอนุญาตการแสดงธรรม ก็เพราะอาศัยบุคคลนี้ จึงควร แสดงธรรมแก่บุคคลแม่เหล่าอื่น ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่เปรียบได้กับคนไข้ 3 จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ ในโลก (อง. ติก. (ไทย) 20/22/169)

2) รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศิกขานธรรม หมายถึงกลุ่มพระที่มีจิตอาสา คือ จิตที่ยกระดับปัญญาภายใน และสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำไปสู่การมี ส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ กล่าวคือ จิตที่พร้อมจะสละเวลาแรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตสุขเมื่อได้ทำความดี เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือ ความสงบเย็นและ พลังแห่งความดี (พระไพศาล วิสาโล, 2551) จิตอาสาจะมีลักษณะเดียวกันกับจิตสำนึก (ความรู้สึ กดีหรืออยากตอบแทนสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม โลกมวลมนุษย) หรือภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากทวารทั้ง 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส กายและสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยธรรมารมย์

ดังนั้น คำว่า จิตอาสา จิตสาธารณะ จิตสำนึกสาธารณะ จิตบริการ จิตสำนึกทางสังคม คำศัพท์เหล่านี้ มีความหมายคล้ายคลึงกันหรือปฏิบัติในแง่เดียวกัน (พระไพศาล วิสาโล, 2549) คุณสมบัติของจิตอาสาว่า การเป็นผู้มีใจรักที่จะทำงานนั้น ๆ และยินดีที่จะทำด้วยความเต็มใจ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงด้วยดี ถ้าขาดการมีใจรัก ผลงานก็จะออกมาไม่สมบูรณ์ ผู้ที่มีจิตอาสา ต้องเป็นผู้ที่สนใจงาน ในด้านสังคม ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าการทำเพื่อตัวเอง นี่คือนิยามพื้นฐานของผู้ที่มีจิตอาสา แต่ก็ยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ด้วย คนเราทุกคนมีคุณสมบัติที่อยู่ในตัวเอง เช่น ความรู้สึกสงสาร เห็นใจ ในคนที่มีความทุกข์ มีความตกลำบาก หรือแม้แต่การช่วยเหลือการให้เงินแก่คนขอทาน ความสงสารนี้เองที่เป็นตัวกำหนดว่า คุณมีความอ่อนโยนทางจิตใจมากน้อยเพียงใด ซึ่งการกระทำเช่นนี้ จะเป็นสิ่งที่แสดงออกของผู้มีจิตอาสาในตน (มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ, ม.ป.ป. : 38)

3) กระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ เป็นการพัฒนากิจกรรมการสร้างจิตอาสาของกลุ่มพระ พบว่า กลุ่มพระให้ความหมายจิตอาสาว่าเป็นความสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจทำ และเสียสละทั้งร่างกายและแรงใจหรือทรัพย์สิน ในการทำกิจกรรมหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น กระบวนการสร้างจิตอาสา มี 4 ประเด็น คือ 1) ปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา 2) การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกายจิตใจ ด้านความรู้ และการติดต่อสื่อสาร 3) การสร้างความเชื่อมั่นในตน และ 4) การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ประสพการณ์ต่อการพัฒนาด้านจิตอาสา คือ ทำให้ได้รับการพัฒนาให้เป็นคนเก่ง คนดี และใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง (วราพร วันไชยธนวงศ์และคณะ, 2550)

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสา ศิลาธรรม โดยได้ทำการศึกษา 3 ส่วน คือ

ส่วนแรก เป็นการศึกษาภาคเอกสาร โดยศึกษาจากหลักคำสอนพระพุทธศาสนา และหนังสือเกี่ยวกับ “จิตอาสา” ผลจากการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้บุคคลมีความเมตตา เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม คือ สังคหวัตถุธรรม พรหมวิหาร 4 ตลอดจนเรื่องการทำทานซึ่งเป็นหลักธรรมมีความสอดคล้องกับจิตอาสา และการพัฒนาจิตอาสา คือ มุ่งเน้นให้บุคคลในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น และการสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม หลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้เยียวยาจิตใจผู้ป่วย คือ พระไตรลักษณ์ โดยวิธีการสนทนาธรรมกับผู้ป่วย โดยทรงถามและให้ผู้ป่วยตอบทำความเข้าใจถึงข้อธรรมทีละข้อ ผู้ป่วยจะเห็นแจ้งในสัจธรรมได้ เมื่อเห็นแจ้งในธรรมแล้วผู้ป่วยก็จะคลายความทุกข์เวทนาได้

ส่วนที่สอง เป็นการศึกษาภาคสนาม โดยศึกษาจากการดำเนินงานของเครือข่ายจิตอาสาและเครือข่ายโรงพยาบาล ในโครงการของกลุ่มพระจิตอาสา ศิลาธรรม จากการศึกษาพบว่า กระบวนการ

พัฒนาจิตอาสา คือ การสร้างให้บุคคลมีโอกาสทำงานเพื่อผู้อื่น และส่วนรวมด้วยตนเอง ผ่านงานอาสาสมัคร ผลจากการศึกษาพบว่า บุคคลที่ปฏิบัติงานอาสา จะเข้าใจถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม พร้อมทั้งได้รับความสุข ความภาคภูมิใจจากการปฏิบัติงานอาสา จะหาโอกาสช่วยเหลือผู้อื่น และสร้างประโยชน์ต่อไป

ส่วนสุดท้าย คือข้อมูลจากวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศीलานธรรม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตการณ์ จากการศึกษาพบว่า งานอาสาสมัครเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของคนอีกรูปแบบหนึ่ง จะให้รู้สึกอยากทำงานอาสาสมัครมากขึ้นนั้น ต้องอาศัยความศรัทธาและความเสียสละ อันจะนำไปสู่การพัฒนาจิตอาสาทางหนึ่ง

จากการศึกษาทั้งสามส่วนจึงสรุปได้ว่า การทำงานอาสาสมัคร เป็นแนวทางหนึ่งของการปฏิบัติ ตามคำสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการขัดเกลาจิตใจ สามารถกระตุ้นให้บุคคลตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น และส่วนรวมได้ (สุรชาติย์ แก้วเกลี้ยง, 2549) อันเป็นวิธีการเชิงปฏิบัติการที่จะตอบสนองแผนนโยบายและยุทธศาสตร์หลักของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง เช่น กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

รายการอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 17 20*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2535). *พระไตรปิฎกอรรถกถา ฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2549). *เครือข่ายจิตอาสา. คู่มือจิตอาสาโครงการอาสาเพื่อในหลวง*.
- _____. (2551). เรื่องเล่าจิตอาสา. อ้างใน จิตรวลัย ศรีแสงฉาย, “จิตอาสาพัฒนาชนบท กรณีศึกษา: กลุ่มอาสาพัฒนา มหาวิทยาลัยมหิดล”, *สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ. (ม.ป.ป.). *บทความสำหรับ และประชาชาติธุรกิจ คอลัมน์ การบริหารงานและการจัดการองค์กรตอนที่ 38*.
- วราพร วันไชยธนวงศ์และคณะ. (2550). *การพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสาของนักศึกษาพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่*, เอกสารการนำเสนอผลงานวิชาการ เรื่องการปฏิบัติสู่วัฒนธรรมและการวิจัย. วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่.
- วิกเตอร์ อี แฟรงเกิล. (2549). *มนุษย์ ความหมาย และค่าก็กกัน*. แปลโดย อรทัย เทพวิจิตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : สนพ. ไอ้พระเจ้า, 2549.
- สุภางค์ จันทวานิช. (ม.ป.ป.). *รวมบทความว่าด้วยวิจัยเชิงคุณภาพ*. สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย, (เอกสารอัดสำเนา).
- สุรชาติพิทย์ แก้วเกลี้ยง. (2549). “การพัฒนาจิตอาสาในพระพุทธศาสนา”, *สารนิพนธ์. วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- Bernstein E. (2009), “*Therapy that keeps on the sunny side of life*”, *The Wall Street Journal*. (September 26, 2006), <<http://www.post-gazette.com/pg/06269/725163-114.stm>>, 24 Sep 2009.
- Rossman, G. B. & Rallis, S. F. (1998). “*Learning in the field*”, *An introduction to qualitative Research*. London: SAGE Publications.